

3. Гершунский Б. Образовательно-педагогическая прогностика: теория, методология, практика: Учебное пособие. - М.: Флинта. Наука, 2003. - 214 с.
4. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке: учеб. пособие / П. Друкер; пер. с англ. - М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. - 272 с.
5. Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. Введение в системный анализ / Перегудов Ф.И, Тарасенко Ф.П. Введение в системный анализ. - М.: Высшая шк., 1989. - 367 с.
6. Толковый словарь по управлению / [сост. С.Н. Петрова]. - М.: Аланс, 1994. - 252 с.
7. Умов В.И. Послесловие к прогнозу: «кондратьевские циклы в России» // Политические исследования. - 1994. - № 2.

Отримано 25.08.2013 р

УДК 374.7

Токаренко О.В.°

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, кафедра педагогіки, аспірантка

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В статті проаналізовано стан вищої освіти в сучасній Польщі, її структуру, органи управління, визначено особливості навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: вища освіта, структура вищого навчального закладу, університетський та неуніверситетський рівень вищої освіти, система оцінювання, форми навчання, науковий ступінь

В статье проанализировано состояние высшего образования Польши на современном этапе, его структуру, органы управления, дано характеристику особенностей учебного процесса в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: высшее образование, структура высшего учебного заведения, университетский и неуниверситетский уровень высшего образования, система оценивания, формы обучения, научная степень

In this article the author analyses condition of higher education of Poland at the present stage, its structure, controls, gives the characteristic of features of educational process in higher educational institutions.

Key words: higher education, structure of a higher educational institution, a university and not university levels of higher education, system of estimation, forms of training, a scientific degree.

Актуальність. Змістовна освіта XXI ст. має стимулювати розвиток всіх аспектів людського інтелектуального потенціалу. Вона повинна не просто робити акцент на доступі до світової бази знань у сфері науки та управління, але й сприяти збереженню багатства національних культур і цінностей. Кожна держава, попри очевидні глобальні тенденції, по-своєму підходить до проблем освіти і, зокрема, до проблем вищої освіти. Зважаючи на це, корисно було б дослідити досвід іноземних країн, з'ясувати особливості функціонування їхньої системи освіти та професійної підготовки фахівців, щоб у майбутньому використати позитивні сторони в процесі вдосконалення вітчизняної системи освіти.

На нашу думку, цікаво буде розглянути досвід Польщі – найближчої західної сусідки нашої держави. Польська система освіти дуже близька нам для

розуміння, і тому вивчення її структури, ступенів підготовки фахівців, особливостей організації навчального процесу буде дуже актуальним.

Мета статті – проаналізувати структуру польської вищої освіти. Завдання: охарактеризувати сектори та ступені польської вищої освіти, розкрити особливості навчального процесу у вузах Польщі, дослідити напрями та форми навчання, умови отримання кваліфікацій, наукових ступенів та звань.

Вища освіта до 1991 р. була виключно державною. До недержавного сектору належав лише Люблінський католицький університет. Перший приватний вищий навчальний заклад було створено в 1991 р. Через п'ять років – в 1995/96 н. р. – кількість таких закладів становила вже 80. Ще через п'ять років досягла 195 [11], а в 2008/09 н. р. – 460 [15]. Як бачимо, з кожним роком їх кількість постійно зростає. Причиною швидкого розвитку приватного сектору вищої освіти є те, що недержавні школи, як організації малі і більш мобільні, легше і швидше адаптуються в нових умовах, стаючи тим самим конкурентними у багатьох сферах діяльності для державного шкільництва.

Специфічна риса польської вищої освіти – у державних закладах обмежено кількість безплатних місць на стаціонарній формі навчання і практично необмежено кількість платних місць на заочній чи вечірній формах навчання. В такій ситуації приватні заклади (позбавлені державних дотацій) мають обмежені можливості конкуренції з державними закладами, особливо щодо стаціонарного навчання. На практиці (за окремими винятками) приватні заклади освіти позбавлені допомоги держави та місцевої влади. Однак останнім часом багато з них змогли створити власну матеріальну базу, яка забезпечує конкурентоспроможність стосовно умов навчання. Приватні вищі школи на час заснування не мали істотних фінансових коштів. Та, поступово накопичуючи їх (переважно з плати за навчання), почали робити капіталовкладення у матеріальну інфраструктуру.

У більшості приватних закладів плата за навчання займає понад 90% від загальних надходжень. Це свідчить про ефективне фінансове управління у приватних навчальних закладах. Загалом затрати для реалізації програм навчання у приватному закладі на 20-30% менші, ніж у державному (не беручи до уваги коштів на наукове дослідження) [6].

В Польщі держава не проводить активної політики розвитку науки та вищої освіти. Право ухвалювати рішення в цій сфері надано академічному середовищу.

Вища освіта Польщі складається практично із закладів університетського рівня. В довідники внесено такі типи навчальних закладів: класичні, технічні та профільні університети, політехніки, сільськогосподарські, економічні, педагогічні, медичні, музичні, мистецькі, театральні, кінематографічні, військові, теологічні академії, академії фізичного виховання, педагогічні інститути та коледжі, вищі морехідні школи, вищі професійно-технічні школи, вищі школи внутрішніх справ та школа пожежної служби [12].

До неуніверситетського рівня вищої освіти (післясередньої освіти) належать численні училища (*studia*), технікуми, вищі профшколи з дипломами і сертифікатами (наприклад, техніка, сестри, вихователя дошкільних закладів), які за правами вступу до вузу не перевищують диплома загальноосвітніх ліцеїв (*Matura*).

Структура вузів аналогічна нашій: складається з колегіальних органів (ради факультетів та Сенату) та одноособових органів (ректори і декани). До факультетів на чолі з деканом і радами входять кафедри й інститути. Закладом керують ректор і виборний сенат. Хоча позиція ректора значно посилюється відповідно до вимог чинного закону про вищу освіту структура зберігає традиційне університетське самоврядування. Сенат вищого навчального закладу складається з ректора, проректорів, деканів, представників професорсько-викладацького складу, студентських організацій, технічного штату, адміністративного директора, директора бібліотеки тощо (представництво студентів у радах і сенаті сягає 12-20%) [4].

Вирішальний голос у державних закладах освіти має корпорація професорів (державне звання професора присвоює президент Республіки Польща, це буває найчастіше тоді, коли людині вже виповнилось 50 років). Саме професори разом з невеликою кількістю інших працівників обирають зі свого середовища ректорів. Професори є колегіальною більшістю, яка вирішує питання стратегії розвитку навчального закладу й розподілу бюджетних коштів, а також отримання державної ліцензії на реалізацію певної програми навчання. Загальний науковий доробок професури визначає можливість отримання закладом права присудження вищих наукових ступенів. Автономія вищої освіти така широка, що професори ухвалюють рішення про розподіл коштів, наданих державою, на наукові розробки, а також визначають, на яких спеціальностях яка кількість студентів навчатиметься [6].

Навчальний процес у вищих навчальних закладах. Навчання у вузах розпочинається 1 жовтня і закінчується у червні. Є зимовий і весняний семестри та екзаменаційні сесії у лютому і червні/липні. Додаткові іспити проводяться наприкінці вересня. Студенти сільськогосподарських і частини технічних вузів часто мають влітку виробничу практику. Проміжні іспити проходять майже так як в Україні. Важливі дисципліни закінчуються іспитом, короткі курси або практикуми — заліками. Наприкінці студенти складають державні іспити і захищають письмову самостійну роботу (тези) [1].

У вищих навчальних закладах запроваджено кредитно-модульну систему організації навчального процесу, відповідно до системи ECTS (Європейська Кредитна Система). Саме вона підвищує мобільність переходу студентів з однієї навчальної програми на іншу, включаючи програми післядипломної освіти [14].

Для того, щоб успішно закінчити семестр, студентові необхідно набрати прохідні бали на всіх іспитах. Кожен вищий навчальний заклад визначає систему оцінювання у своєму Статуті. Відповідно до системи ECTS на цей предмет надається повна кількість кредитів, незалежно від оцінок, отриманих на іспиті [13].

Щодо проведення занять, то далеко не кожному курсу лекцій відповідає курс практикумів. З деяких предметів, наприклад, з історії, читають тільки лекції, а наприкінці – іспит.

Цікаво проходять заняття, пов'язані з менеджментом: у групах аналізують і презентують фірми (існуючі або вигадані – залежно від завдання). Також обговорюють різні складові діяльності цих фірм. Така форма заняття не тільки сприяє розвитку уяви, а й змушує шукати необхідний матеріал, відбирати і

правильно аналізувати інформацію. Більше того нововведення зобов'язує студентів вчитися протягом всього семестру, а не тільки перед іспитом [2].

Польські студенти як державних, так і приватних навчальних закладів можуть навчатися на денному, заочному та вечірньому відділеннях. Існує також екстернат. Найбільш поширеними є стаціонарна та заочна форми. Студенти **стаціонару** як правило, відвідують заняття 4-5 днів на тиждень. Один день, здебільшого п'ятниця, дається для індивідуального навчання. Стаціонарне навчання (в державних вузах) – безкоштовне. Студенти **заочної** форми відвідують заняття 2 рази на місяць (п'ятниця, субота, неділя) [12]. Заочна форма навчання набагато простіша. І, незважаючи на те, що заняття проводяться 4 дні на місяць (за системою кожний другий уікенд), випускники-заочники отримують диплом за такий же термін навчання, що й студенти стаціонару. Щоправда, кваліфікація випускників заочної форми навчання нижча від кваліфікації випускників стаціонару [6].

Вечірня форма передбачає заняття з понеділка до п'ятниці, з 16.00. На *екстернатну* форму студент може перевестися лише за наявності поважних (документально підтверджених) причин [16].

Система вищої освіти триступенева: бакалаврат, магістратура, докторантура. Хоча, згідно з Законом «Про вищу освіту» (2005 р.) програми з правознавства, фармацевтики, психології, ветеринарної медицини, медицини і медицини-стоматології, мають дворівневу структуру (суцільна магістратура і докторантура). Вузи Польщі готують фахівців з більше як 200 напрямків навчання [15; 9; 10].

Кваліфікації, які надає вища освіта Польщі, унаочнює таблиця 1 (тривалість навчання передбачена навчальними планами і програмами).

Навчання в **ліценціаті** (*studia licenzjackie*), як і в більшості європейських країн, триває 3 роки. На цих студіях вивчаються спеціальні предмети. Наприкінці навчання пишеться дипломна робота на ступінь **ліценціата** (рівнозначного європейському бакалавру).

Після закінчення вищого технічного навчального закладу за напрямками: технічний, сільськогосподарський, економічний випускнику присвоюється звання **інженера**. Навчання триває 3,5-4 роки.

Якщо по закінченні вузу студенти виявили бажання продовжити навчання, то їм пропонується скласти іспити і пройти підготовку в доповнюючій магістратурі (*studiach uzupełniających magisterskich*) – SUMax. Програмовий курс передбачає вивчення загальних предметів – філософія, психологія, які є обов'язковим програмовим мінімумом для суцільної магістратури (*studia jednolite magisterskie*).

Навчання в **суцільній магістратурі** (*studia jednolite magisterskie*) триває 5 років. На медичному і ветеринарному напрямках – 6 років. По закінченні студент повинен здати всі навчальні дисципліни і практики, передбачені навчальним планом, захистити дипломну роботу, а також успішно скласти дипломний іспит (відповідно до наших державних іспитів).

Випускник вузу отримує диплом про закінчення вищого навчального закладу за певним напрямом навчання, три виписки з екзаменаційно-залікової відомості, а також, за бажанням, диплом іноземною мовою. Йому присвоюється звання

магістра, або рівнозначне йому: *магістр освіти, магістр мистецтв, магістр-інженер, магістр-інженер-архітектор, лікар-стоматолог або лікар-ветеринар.*

Таблиця 1 - Тривалість навчання і дипломи для головних профілів польської вищої освіти

Профілі	Роки навчання							Різна тривалість
Педагогічний				T		E		DH
Мистецтва						S		DH
Теологія								DH
Гуманітарні науки								DH
Економічні науки				T				DH
Право								DH
Політичні науки								DH
Менеджмент, комерція				T				DH
Природничі науки								DH
Технологія, архітектура						I		DH
Загальна медицина								
Стоматологія						S		DH
Фармацевтика								DH
Ветеринарія						W		DH
Сільське і лісове господарство						I		DH
Фізкультура				T				DH

Примітка — інженер; LT — ліцензіат; M — магістр; ME — магістр педагогіки; MS — магістр мистецтв; MI — магістр інженер; L — лікар; LS — лікар-стоматолог; LW — лікар-ветеринар; D — доктор; DH—доктор хабілітовани.

Звання магістра відповідного профілю можна отримати також після закінчення 2-2,5-річного доповнюючого магістерського курсу. Це стосується осіб, які закінчили вищі професійні вузи і стали ліценціатами або інженерами [7].

Якщо студент не захистився, то отримує свідоцтво про вищу освіту – без вченого ступеня.

Навчання в **докторантурі** (*studia doktoranckie*) триває 2 роки. Обов'язкова умова для навчання – звання магістра або рівнозначне йому. Після закінчення навчання в докторантурі, успішного складання докторських іспитів, підготовки і захисту докторської дисертації особі присвоюється вчений ступінь **доктора** (український аналог – кандидат наук).

Доктор хабілітовани — (український аналог доктора наук) вчений ступінь присвоюється особі, яка вже має ступінь доктора, зробила значний внесок в науку або мистецтво, пройшла процедуру хабілітації та успішно захистила дисертаційну роботу.

В галузі мистецтва присвоюються кваліфікації I та II ступеня, які є рівнозначними званням відповідно доктора та доктора хабілітованого.

Ступінь доктора і доктора хабілітованого присвоюється спеціальними підрозділами вузів та інших наукових центрів, тобто спеціалізованими уповноваженими радами.

Професор — наукове звання, яке присвоюється Президентом Польської Республіки. Його володаря називають професором звичайним, на відміну від професора надзвичайного. Це звання присвоюється ректором за особливі заслуги в масштабі вузу (у нас це – професор кафедри). Посада ад'юнкта в польському вузі відповідає посаді доцента в українському вузі, в той же час доцент в Польщі посада досить рідкісна і надається за особливі заслуги поряд з професором надзвичайним [7].

Висновки. У процесі дослідження особливостей реформування та модернізації освітньо-наукового комплексу Польщі виявлено основні структурні риси вищої школи, проаналізовано державний та приватний сектори польської вищої освіти, типи навчальних закладів, навчальні напрями та тривалість навчання, особливості навчального процесу. Це дало змогу виявити ознаки подібності та відмінності вітчизняної та польської систем.

Спільним у обох країн є:

- структура вузів,
- система оцінювання,
- тривалість навчання бакалаврів та магістрів,
- форми навчання,
- умови отримання кваліфікацій.

Серед відмінностей наступні:

- обмежена кількість безплатних місць у польських державних вузах на стаціонарній формі навчання і практично необмежена кількість платних місць на заочній чи вечірній формах навчання.

- Затрати для реалізації програм навчання у приватному закладі на 20-30% менші, ніж у державному.

- В Польщі право проводити активну політику розвитку науки і вищої освіти та ухвалювати рішення в цій сфері надано академічному середовищу. Держава не втручається в цей процес.

- Цікавою особливістю **стаціонарного навчання** є те, що 1 день на тиждень (здебільшого п'ятниця) надається студентам для індивідуального навчання.

- Студенти **заочної** форми відвідують заняття двічі на місяць (по 2 дні). Навчання для них проводиться по вихідним. Диплом отримують за такий же термін навчання, що й студенти стаціонару. Щоправда, їхня кваліфікація нижча від кваліфікації випускників стаціонару.

- Польські училища (studia), технікуми, вищі профшколи з дипломами і сертифікатами за правами вступу до вузу не перевищують диплома загальноосвітніх ліцеїв (Matura) і належать до неуніверситетського рівня.

- Навчання у вузах розпочинається 1 жовтня і закінчується у червні. Зимові і весняні сесії проходять одночасно з українськими. А от додаткові іспити проводяться наприкінці вересня.

- Система вищої освіти, як і в Україні, триступенева. Проте окремі напрями навчання мають дворівневу структуру (суцільна магістратура і докторантура).

- Якщо студент після закінчення навчання не захистився, то отримує свідоцтво про вищу освіту без вченого ступеня.

- Навчання в докторантурі (аналог української аспірантури) триває 2 роки.

- Ступінь доктора і доктора хабілітованого присвоюється спеціалізованими уповноваженими радами. Звання ж **професора** (звичайного) присвоюється Президентом Польської Республіки. Звання професора надзвичайного присвоюється ректором за особливі заслуги в масштабі вузу (у нас це – професор кафедри). Посада ад'юнкта в польському вузі відповідає посаді доцента в українському вузі. Доцент в Польщі посада досить рідкісна і надається за особливі заслуги.

Отже, досвід розбудови польської вищої освіти становить теоретичний і практичний інтерес для вітчизняної педагогічної науки. А виявлення позитивних моментів, на нашу думку, є особливо актуальним на сучасному етапі становлення і розвитку української вищої освіти. І тут ніяк не обійтися без цілісного дослідження освітніх систем інших європейських країн.

Список використаних джерел

1. Беляєв Ю., Мішуков О. Болонський процес. Хрестоматія / Ю.Беляєв, О. Мішуков. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – 276 с.
2. Белова А. Образование в Польше: Краковская экономическая академия / А. Белова . Homo economicus. – 2006 г. - №4.
3. Гаврилюк М.В., Лещенко М.П., Магдач З.Т., Муқан Н.В. Education in Europe: the main features. Освіта в Європі: основні характеристики: Навчальний посібник / за ред. М.П. Лещенко. Львів: видавництво «Бескид Біт», 2008. – 244 с.
4. Квієк М., Фініков Т. Польське законодавство про вищу освіту: досвід та уроки: Пер. з англ.. – К.: Таксон, 2001. – 220 с. – (Сер. „Вища освіта в сучасному світі”).
5. Краснов Ю.Э. Стратегические ориентиры развития высшего образования и место университета в системе образования стран мира (в документах, концепциях, политике международных организаций и ведущих стран)//Аналитический обзор международных тенденций развития систем образования. - 2004 г. - № 8.
6. Павловський К. Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті: польський погляд. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – 230 с.
7. Харченко А.В. Система образования Республики Польша //Аналитический обзор международных тенденций развития систем образования. - 2004 г. - № 7.
8. Ustawa z dnia 12 września 1990 r. Prawo o szkolnictwie wyższym.
9. Dane statystyczne o szkolnictwie wyższym // <http://www.nauka.gov.pl>.
10. Organizacja systemu edukacji w Polsce 2009/2010 // www.eurydice.org.
11. Szkolnictwo wyższe w Polsce i UE // http://maczekbr.w.interia.pl/szkoly_wyzsze.htm.
12. Systemy edukacji w Europie – Stan obecny i planowane reformy 2010 // www.eurydice.org.
13. Вища освіта в Польщі // <http://eurouniver.com.ua>.
14. Модернізація системи управління вищою освітою в Польщі в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору // <http://referatu.net.ua>.
15. Освітні системи сучасної Польщі: загальноосвітня і вища // <http://www.nbu.gov.ua>.
16. Система вищої освіти в Польщі // <http://www.osvita.eu>.

Отримано 12.08.2013 р